

Mai bölcseletünk problematikájához

Egy újabb bölcseleti folyóirat indításának elhatározásakor nem hagytuk figyelmen kívül annak meggondolását, hogy mai nehéz helyzetünkben nem az erők szétforgácsolására, hanem azok összefogására van szükség. A mi célunk is épen az, hogy összegyűjtjük és munkára serkentsük azokat az erőket is, amelyek talán más-különbben hiába keresnének teret a megnyilatkozásra. Elkallódnának, mert uralkodó áramlatok mellett nincs bátorságuk, de talán alkalmuk sem vizsgálódásaik eredményeinek közzétételére. Gyakran megesis ez csekélyebb nyilvánossággal bíró tudományok művelőivel, főleg kisebb nyelvterületen. A magyar bölcselő szellem kibontakozása számára továbbra is biztosítani kell a napfényt és a szabad levegőt. Nem szabad megengednünk, hogy tudósaink és a közönség tekintete elől a természetnek és a szellemnek bölcseleti mérlegelésre és rendszeres feldolgozásra váró életjelenségei elzárassanak. Ezek vizsgálatának sem joga, sem kötelessége nem lehet kötve helyhez, álláshoz, intézményekhez, még kevésbé rokonszenvekhez. Ezért szükséges újabb fórumot és szélesebb nyilvánosságot teremteni olyan vizsgálatok számára, melyeknek egyedüli ellenőre az egyén tudományos lelkiismerete, a vizsgálat és az okfejtés módszeressége, valamint a tudományok fejlődéstörténetének tanulságai.

A vizsgálatok sokirányú gazdagsága és a következtetések levonásának elfogulatlan határozottsága sehol sem olyan nélkülözhetetlen föltétele a tudományos igazságok fölismerésének, mint a bölcselkedés terén. Itt a legellentétebb felfogások haladtak nem egyszer összefonódva, vagy párhuzamosan; máskor gyakran felváltották egymást. A filozófiai megismerés hiányosabb és szegényebb volna bármelyikük nélkül. Sehol nem áll annyira, mint épen itt, hogy embernek csak részben adatik az igazság megismerése. Valóban, anélkül, hogy bágyadt *szinkretizmus* szószólói akarnánk lenni, ki kell mondanunk, hogy emberi nemünk bölcseleti tudása nem egyes tételeiben, nem is egyes iskolákban, hanem az egyetemes bölcseleti kutatás egész kifejlésében nyilatkozik meg.

De ezzel a bölcseleti *hisztorizmus* mellett sem akarjuk álláspontunkat leszögezni, úgy, amint azt — többek között — egyes

hégelianusok gondolták. Ellenkezőleg a tudományos műveltség egyetlen kora sem igényelheti maga számára azt a szomorú dicsőséget, hogy ő már letette az emberi gondolkodás fejlődésének zárókövét — legnagyobb hőroszainak alakjában sem. Sem Platon, sem Aristoteles, sem Augustinus, sem aquinói Tamás, sem Leibniz, sem Kant. A fejlődés általuk képviselt magaslatai, hinnünk kell, csak kilátóhelyek a lehetőségek és a fejlődés hatalmas távlatai számára. Gondolkodásunkat hozzájuk bilincselve, lehorgonyzott hajóra szállanánk, melynek fedélzetén bármilyen gyors lépésű sétánk sem jelenthetne haladást. Aki nyitott szemmel nézi a bölcsélet történetét, az épen a fejlődés elvének érvényesülését fogja abban felismerni. Minél jelentősebb valamely rendszer, a fejlődésnek annál életképe-sebb csiráját jelenti az számunkra. Épen ez nagyságának és életre-valóságának mértéke. A múlt tanulságai tehát továbbfejlesztésre és újabb utak keresésére köteleznek. Mikor Athénben többé új iskolák nem keletkeznek, akkor már a görög szellem is aláhanyatlott. A keresztyén filozófia történetében is a scholasztika jelenti a tető-pontot és nem a neoscholasztika; csakúgy, mint Plotinos is kisebb Platonnál.

A bölcsélet a prima filozófia, a szómagyarázat mindkét lehetősége szerint: az első tudomány nemcsak azért, mert belőle vált ki a többi, hanem azért is, mert utóbb eredményeivel beléje tor-kollik, módszereivel pedig reá támaszkodik valamennyi. Ez a két szempont mikor érvényesíthesse jogait a filozófia művelésében dön-tőbben, mint ma, amikor annyi szaktudománynak oly felmérhetet-len becsú eredményei gazdagítják tudásunkat és amikor annyi szaktudomány fejlesztette ki és finomította el az emberi megisme-rés eszközeit, a kutatás módszerességét?

Amikor tehát az ember bölcselkedésének a kifejlődését szerves összefüggéseiben és hiánytalan totalitásában fogjuk fel és azt, mint strukturális egésznek állítjuk oda a jövő vizsgálódás alapjául, erősen kell hangsúlyoznunk épen a történelmi tanulságok alapján is, a bölcséleti tudományok belső kapcsolatát mai tudásunk többi elemei-vel. Vétkes könnyelműség volna azért figyelmen kívül hagyni a többi tudományok fejlődését és pedig nemcsak az eredmények, ha-nem a kutatási módszerek szempontjából is. Nem elégedhetünk meg tehát rég elhangzott tételek ismétlésével, vagy új köntösbe öltözte-tésével; legkevésbé pedig olyankor, ha azok problémái fölött az idő napirendre tért, vagy épen megcáfolta, avagy helyesbbítette azokat. Minden eféle bölcselkedés — és pedig minél termékenyebb, vagy szőszaporítóbb, annál inkább — a vérszegénység születési hibájában szenved, és divata csak rövidebb ideig tartható fenn. És akik ezt a múlt iránti tiszteletükkel, az átörökölt tudományos érté-kek megbecsülésével magyarázzák, a történelmi folytonosság esz-méjének a lehető legrosszabb szolgálatot teszik. Mi a múltat, a tu-dományos kutatás szempontjaiból is, a fejlődés alapjának és nem gátjának tekintjük.

Iskolás hagyományok tehát nem gátolhatják a filozófiai kutatást abban, hogy a ma egyik főfeladatát, az egyes szaktudományok eredményeinek a feldolgozásában lássa. Amikor a mikroorganizmusok életének a megvilágításával egy egészen új világ nyílt meg számunkra, amikor a lélektudomány annyi ismeretlen rétegét, rejtelmes mélységét és összefüggéseit mutatta meg az emberi léleknek, amikor a naprendszerek világát a végtelenségig kitérítették a matematikai számítások és az asztronómiai vizsgálatok: lehetetlen, hogy mindez a mi világképünket is ne módosítsa, és hogy minderről a bölcselet — melynek feladata a tényeknek, valóságoknak elvont tételekre való visszavezetése és a jelenségek végtelenségének változatlanul érvényes tételekre való foglalása — tudomást ne szerezzen s azok feldolgozását, s ezek eredményeiül tételei eddigi rendszerének a kiegészítését vagy helyesbítését elsőrendű feladatának ne tekintse. Úgy hisszük, ezen a téren még sok és sürgős teendő vár a filozófiára és sajnálnók, ha ebből a feladatból — egyirányú valamely egyoldalú iskolás kultusból folyóan — a magyar bölcselő szellem ki nem venné a maga részét.

De nemcsak eredményeiket kínálják feldolgozásra a filozófia köréből kivált tudományok, — melyek az eredet közösségét ma már külsőleg csak az egyetemek filozófiai fakultásának egybekapcsoló szervezetében őrizték meg — hanem idáig nem remélt eredményeket mutató módszereiket is. Baconnak azért nem sikerült az indukció fogalmát tisztáznia, mert nem volt miből azt abstrahálnia. Zseniális intuícióval, mint matematikai számítás a még nem észlelt csillagképet, felismerte ugyan annak szükségét és jelentőségét, de valójában megkonstruálni nem volt képes. Ime, most már arra is itt az alkalom, hogy az újabb logika mindez eredményeket a maga részéről is birtokba vegye és a saját szempontjaiból a saját módszereivel rendszerezze azokat. Az újkor kutató szelleme gyakran a legelső és bizvást azt is mondhatjuk, a legrégebb tudomány, a bölcselet számára is új logikai módszert lát szükségesnek megállapítani. Mennyivel inkább így lehet ez azoknál a tudományoknál, amelyek eredményeiket és virágzásukat csak újabban érték el és amelyek idáig már csak ezért is elkerülhették azok feldolgozását a logika számára.

A magyar bölcséleti szellemnek külön becsületbeli kötelessége saját múltjának rendszeres föltárása, annyival is inkább, mert ezt helyette senki más el nem végezheti. Ezzel elsősorban tartozik önmagának. A magyar szellem fejlődéstörténete hiányos a magyar bölcséleti törekvések ismerete nélkül. Ezek, bármily szerények lettek légyen is, a magyar lélek nemeslevelének szükséges kiegészítő részei. Erdélyi János puszthumusz munkájában ehhez nagyszerű alapokat rakott le, de az ő általa fölvázolt keretekben a munkának nem akadt rendszeres folytatója, még kevésbé befejezője. Pedig tudományosságunk megmutatta, hogy ehhez módja volna, de azt is, hogy érzi kötelességét. Egyes fejezetei szinte példaszerű feldolgozás-

ban láttak napvilágot az Athenaeum régebbi köteteiben. A magyar esztétikai törekvéseknek is akadt a lehető teljességre törekvéssel hisztorikusa. Apácai s a Kant feletti vita, valamint Hetényi és Szontágh harmonisztikus törekvései is találtak feldolgozókra; egvébként azonban máig is csak a Schwegler-fordításhoz csatolt vázlatban bírunk az egész fölött némi áttekintést a kiegyezés koráig. Ez nem maradhat így. Azért föl kell hívni erre az elhanyagolt területre is a figyelmet. Folyóiratunk hasábjai bizonyára megnyílnak a magyar bölcséleti gondolkodás evolúciójának a történelmi kifejtésére.

Ez a kötelességünk annyival inkább kell, hogy szívünkhöz-nőtt legyen, mert a saját multunkkal való állandó és szerves kapcsolat a legfőbb biztosítéka annak, hogy a bölcséleti gondolkodás egyetemességét a mi nemzeti génuszunk sajátos adottságaival is gazdagítsuk. Ma már közhely számba megy, hogy minden fejlődés alapja a múlttal való kapcsolatában keresendő. Áll ez a tudományosság nemzeti gyökereire is. Amely tudomány állandóan csak idegen génusztól kapja az illetést és problémáit s azok megoldását is állandóan csak az idegen szellem sugalmazza, az mindig csak idegen kultúra vérszegény függvénye marad; ha magyarul szólal is meg, számunkra idegen lesz és mint ilyen, alkalmatlan a magyar közgondolkodás irányítására, elmélyítésére és megtermékenyítésére.

Már pedig egyetlen mai tudomány sem zárhatja el értékeit elefáncsonttoronyba. Henye része a kultúrának s épen azért nem gyarapítja annak értékállományát az olyan írás, mely nem alkalmas az elmék megmozdítására, avagy csak mesterséges beavatkozással; a reklám, s esetleg baráti hangok megszólaltatásával képes némi visszhangot támasztani. Mai időkben a filozófiának is meg kell találnia kapcsolatait a közélet magasabbrendű képviselőivel. Azzal a római mondással szemben: parva sapientia regitur mundus — túlzás nélküli igazságot láthatunk Platon követelésében: az államot a legbölcsebb emberek kormányozzák! Lehet-e valaki bölcse bölcsesség, s lehet-e bölcsesség a fejlett és fegyelmezett elme világában bölcsélet nélkül? Platon is a filozófiát tartotta mindezek biztosítására a legalkalmasabbnak. Ennek, mint eszményi célnak, az elérésére kell törekednünk a magasabb színvonal érdekében is.

Ebből a célból a bölcséleti irodalomnak rendszeresen kell foglalkoznia a közéleti kérdések filozófiai megvilágításával. Kiindulópontja alig lehet más, mint az a történeti igazság, hogy magasabbrendű közélet nem lehet el filozófiai megfontolás nélkül. A célkitűzéseket tehát minden vonatkozásban tudományos vizsgálatoknak kell megelőzniök. A társadalmi és állami életközösség feladatai pedig különben is olyan széleskörűek és egyetemes jellegűek, hogy megoldásuk az egyetemes elvek tudományának, a filozófiának a segítségét már csak ezért sem nem nélkülözhetik. Elég, ha a társadalom-és állambölcséletnek a fokozódó jelentőségére hivatkozunk. Ha valahol, hát itt van helye annak a törekvésnek, hogy feladatainkat mennél nagyobb, mennél átfogóbb és mennél szervezesebb egységekben

fogjuk fel, ismerjük meg és vigyük megoldásra. Ez már magában is bölcséleti szempontok és módszerek érvényesítését kívánja meg. Épen ezért küzdenünk kell *minden kisszerűség és parciális kultúra ellen.*

Mivel a mai filozófiának az élettel is eleven kapcsolatot kell fenntartania, különös fontosságot tulajdonítunk a szakirodalomnak. Sajnos, hogy a pártsajtónak az agyonhallgatás-módszere elharapózott a szaksajtóban is. Értékes kísérletek elfojtása az agyonhallgatás alattomos eszközeivel lélekrablás. A célkitűzés gondossága, a tudományos módszer igazolása és a hang nemessége bárkinek is megadja a jogot ahhoz, hogy szava komolyan vétessék, a tudományos és a közélet bármelyik frakciójához tartozzék is. Azért a becsületes és jóhiszemű kritikai szemle a filozófiai irodalom fejlődésének is nélkülözhetetlen föltétele.

Mitrovics Gyula